

Reglering af løneförhållandena m. m. vid fångvårdsstyrelsen och fångvårdsstaten i Sverige.

Den af Kungl. Majt. den 3 oktober 1902 tillsatta kommittén för afgifvande af utlåtande och förslag rörande reglering af statens ämbetsverks och myndigheters løneförhållanden m. m. öfverlämnade den 23 mars 1909 till Kungl. Majt. sitt betänkande angående reglering af løneförhållanden m. m. vid fångvårdsstyrelsen och fångvårdsstaten. Såsom sakkunniga i kommittén hafva varit inkallade byråchefen i fångvårdsstyrelsen, Herr V. Almqvist och direktören vid länsfängelset i Karlskrona, Herr U. Leander.

Ifrågavarande förslags förhistoria är följande. Svenska fångvårdssällskapet, som är en sammanslutning af de svenska fångvårdstjänstmännen, beslöt på sitt möte i Örebro 1907 att till regeringen ingå med underdånig petition om ny reglering af fångvårdstjänstmännens aflöningsförhållanden. Redan i september samma år kunde nämnda petition ingifvas. Sedan densamma remitterats till fångvårdsstyrelsen för dess yttrande, afgaf styrelsen ett förslag, som ej blott innefattade frågan om lønereglering utan äfven om viss omorganisering af fängelseväsendet. Därmed hade frågan förts vida utöfver hvad som innehållits i fångvårdssällskapets underdåniga petition. — Samtliga dessa förslag öfverlämnades till løneregleringskommittén och hafva legat till grund för dess betänkande.

Den grundprincip, som upphar fångvårdsstyrelsens förslag, var att så kunna gruppera fängelserna, att fångarne i

dem kunde interneras »med hänsyn till den yrkeskunnighet, de ägde eller önskade förvärfva sig, längden af deras straff-tid samt öfriga personliga betingelser«, samt »att den så länge fruktlöst åtrådda höjningen af arbetsdriften inom länens fängelser skulle kunna åvärgabringas.« Det var sålunda i första hand fångarnes yrkeskunnighet och fängelsernas arbetsdrift, som det gällde att befrämja. Med hänsyn härtill föreslogs omgruppering af samtliga fångvårdsanstalter i 6 centralstraffängelser, 9 straffängelser, 4 reservstraffängelser samt 19 kronohäkten, hvartill kommo 4 tvångsarbetsanstalter, 2 för män och 2 för kvinnor. Härigenom hoppades styrelsen i sinom tid komma derhän, att vid centralstraffängelset och det därmed förbundna kronohäktet å Långholmen skulle kunna förvaras omkring 360 enrumsfångar samt »landets samtliga i gemensamhet sysselsatta straffarbetsfångar af mankön, som icke erfordras för handräcknings- och dylika göromål vid andra straffängelser.« I de öfriga centralstraffängelserna skulle, förutom nödiga handräckningsfångar i gemensamhet, »förvaras straffångar på längre tid och från vissa distrikt, *fördelade i arbete efter yrken* (Kursiv. gjord af undertecknad), hvarjämte i särskilda afdelningar skulle där förvaras häktade personer och kortare tids fångar från de egna länen«. Sålunda skulle minst 4 slags fångar finnas här: gemensambetsfångar för handräckning, längre tids straffångar, häktade och korttidsfångar från resp. län. Fängelserna skulle sålunda i flera afseenden utgöra en förening af nuvarande central- och länsfängelser. Arbets- och yrkesprincipen skulle vara bestämmande för fördelningen å dessa fängelser af enrumsfångar på längre tid. »På enahanda sätt men utan inhysande af straffångar i gemenskap skulle de 9 straffängelserna organiseras. De 4 reservstraffängelserna skulle ordnas efter liknande grunder, men därtill vid tillfällig starkare fångtillströmning till de öfriga straffängelserna mottaga fångar från dessa.« Häktade personer, bötesförvandlings- och fängelsefångar samt sådana straffångar, som ådömts så korta fri-

hellsstraff, att någon verklig fångvård i fråga om dem icke kan åstadkommas, skulle förvaras i kronohäktena. — »Härmed skulle«, yttrar fångvårdsstyrelsen, »det af styrelsen framlagda organisationsförslag på det allra närmaste ansluta sig till grunddragen i 1827 års fängelseplan.« — Förslaget af 1827 indelade fängelserna i trenne klasser: Den första bestående af *länshäkten*, i hvilka skulle förvaras rannsakningsfångar, fängelsefångar på kort tid, bysatta och fångar å vatten och bröd; den andra bestående af *fästningsfängelser* för straffångar å viss tid eller lifstid; den tredje af *Korrektionsinrättningar* för korrektionister eller som de nu benämnas tvångsarbetsfångar. — Om nu framlagda förslags öfverensstämmelse med det af 1827 yttrar fångvårdsstyrelsen vidare: »Det afser liksom detta att i bestämda grupper, hvar med sitt särskilda syfte, samla rikets fångvårdsanstalter och därmed ock efter praktiska grunder å dessa fördela fångarne.« — Anledningen till att 1827 års fängelseplan ej realiserades låg i de beslut, som fattades vid riksdagen 1840—41. Efter lång strid infördes nämligen då cellsystemet samt beslöts att tillämpa detta främst å rannsaknings- och vissa andra fångar med relativt korta straff. Följden blef, att man i resp. län började uppföra Cellfängelser för dessa fångar. Därmed afstannade reformen tills vidare. Riksdagen afslog nämligen förslaget att bygga ett straffängelse efter Pennsylvaniatypen. Cellsystemets införande vållade emellertid, att man snart nog också måste förvara en del långtidsfångar i de nya länsfängelserna. Därigenom förtrycktes 1827 års plan. »Länshäktena gjordes till straffängelser, i hvilka utöfver 1827 års bestämmelser jämväl sådana brottslingar, som ådömts fästningsstraff å högst 2 år, skulle utstå dem ådömda straffet.« Ehuru celler så småningom anordnades vid de centrala straffanstalterna, kom dock den största delen af straffångarne att i länsfängelserna aftjäna sina straff. År 1908 förvarades i centralfängelserna 418 cellfångar, men i länsfängelserna 997. Nu framlagda förslag afser sålunda en förändring häraf. Förberedelser till detta förslag äro dels

reglerandet af löneförhållandena 1902—03 för funktionärerna vid länsfängelserna, hvarigenom dessa erhöilo fixerad lön och såmedelst löstes från beroendet af andel i fångarbetsvinsten och dels beslutet 1904, att persedeltillverkningen för statsförvaltningarne skall, så långt ske kan, verkställas genom fångar. Därmed är möjlighet gifven att ordna arbetsdriften efter sådana grunder, att en återgång, i lämpliga delar, till 1827 års plan kan länkas utförbar.

På dessa grunder är sedan fångvårdsstyrelsens hela förslag byggdt, såväl i afseende på fängelsernas fördelning och användning, fångarnes placering som på funktionärernas tjänsteställning och aflöningsförmåner. Den starka betoningen af arbetsdriften och yrkesfärdigheten ställer detta förslag på helt annan linie än vissa andra reformförslag, som nyligen genomförts eller framlagts, t. ex. det engelska och det norska förslaget. I dessa har man nämligen sökt tillgodose, så vidt möjligt, alla nutida fångvårdskraf. Huru viktig än arbetsdriften må vara, måste det dock sägas, att det finnes andra, minst lika viktiga kraf, t. ex. om olika behandling af yngre och äldre fångar, af första gång dömda och recidivister, af genomförd individualbehandling af fångarne, af de religiösa och moraliskt-intellektuella krafven m. fl. Ett ensidigt betonande af arbetsdriften kan lätt nog göra fängelset till en fabrik och fångvården till fångförvaring.

Lönregleringskommittén, som börjar sitt digra betänkande med fångvårdsstyrelsen, redogör först för uppkomsten af nämnda styrelse. Ursprungligen lydde fängelserna under olika myndigheter, exempelvis fästningsfängelserna under krigskollegium, läns- och kronohäktena under Konungens befallningshafvande. När med straffbegreppet började förenas känslan af samhällets plikt att laga verklig vård om fångarne, framträdde behovet af större enhet och ansvar i ledningen. Den kommitté, som 1820 tillsattes för denna frågas ordnande, föreslog i sitt betänkande 1823, att ett sällskap borde bildas, som kunde få sig anförtrudt att öfva

uppsikten öfver fångarnes behandling i alla fängelser. Sällskapet borde ledas af en central kommitté i Stockholm. Förslaget antogs af Riksens ständer och den 3 februari 1825 utfärdades en Kungl. skrivelse i ärendet. I denna hette det, att Kungl. Majt. ville bifalla och befordra upprättandet af ett sådant sällskap, samt uppdraga åt tre personer att utgöra styrelse öfver rikets fängelser och arbetsinrättningar. Något sådant sällskap kom dock ej till stånd, hvadan den nya styrelsen fick öfvertaga ledningen ensam. På det lifligaste måste beklagas, att detta sällskap ej kom till stånd. Uppslaget hade kommittén fått från Amerika, England och Frankrike. Man tänkte sig en väl genomförd behandling af fångarne såväl under strafftiden som vid och efter frigifningen. Sällskapet skulle ställas under Kronprins Oscars ledning, sålunda den mest intresserade, som då fanns. Hade sällskapet upprättats, så hade säkerligen den svenska fångvårdens utveckling blifvit en helt annan än som nu var möjligt. Nu växte så småningom fram ett vanligt förvaltande ämbetsverk. Af kommitténs stora tanke blef sålunda endast ramen kvar. En följd har blifvat, att den stora allmänheten allt för mycket ställts utanför den verksamhet, som afser att tillrättaföra dem, som bryta mot samhällets lagar. Däraf har vållats en skef syn på både brottsligheten och dess bekämpande. Jämförelser med andra länder, där dylika sällskap finnas, visar detta klarligen. — År 1859 erhöll denna styrelse benämningen *fångvårdsstyrelsen*, år 1877 sin ännu gällande instruktion. Enligt denna utgöres styrelsen af en generaldirektör och två byråchefer, en för kansli- och en för kameralärenden. Underlydande tjänstemän äro en sekreterare, en notarie, en registrator, en kamrerare, en kassör samt två revisorer jämte biträdande arkitekt och läkare samt amanuenser.

För ledning af fångarbetsdriften för statsförvaltningarnes räkning upprättades 1906 å extra stat en arbetsbyrå med en arbetsintendent och en sekreterare. För ett fångantal af omkring 2800 fångar såsom medeltal, fördelade på samtliga

fångvårdsanstalter, måste det anses vara en ganska stort tilltagen centralstyrelse. De oaktadt äger säkerligen enhvar derinom ett drygt arbete att utföra. Detta beror på arbets-sättet. Äfven den minsta detalj skall afgöras af fångvårdsstyrelsen ifråga om de olika fängelserna. Lämnades, såsom annorstädes vanligen är fallet, större utrymme åt de enskilda fängelsedirektionerna, skulle säkerligen därigenom reduceringar kunna ske beträffande styrelsens arbetskrafter. Kommittén har dock ej gjort några förslag i den riktningen utan istället föreslagit beviljandet af aflöning till en ny sekreterarebefattning.

En tanke, som någon måhända väntat sig se i betänkandet, vore den att indraga fångvårdsstyrelsen och i stället under justitieministeriet upprätta en byrå för fångvårdsärenden. Danmark, Norge, ja icke ens Preussen med sin omfattande fångvård har någon fångvårdsstyrelse i svensk mening. Att därigenom afsevärda besparingar kunna göras, är ju klart. Det finnes också andra ej oviktiga skäl, som tala för en sådan lösning. — Kommittén, som föreslagit vissa förenklingar i styrelsens arbetssätt, har ett par principuttalanden, som böra omnämnas. Det heter nämligen bl. a. om chefens uppgifter, att han bör taga befattning med upprättandet af styrelsen underdåniga årsberättelse med tillhöranda statistiska tabeller och öfversikter. »Sysslandet med nämnda uppsättningsarbete torde vara ägnadt att leda chefens uppmärksamhet till äfven de finare skiftningarne och rörelserna inom fångvårdsväsendet samt gifva uppslag till nyttiga reformer, som betingas af de iakttagna företeelserna. Därvid vinner fångvårdens chef tillfälle framlägga sambandet mellan de sociala frågorna och verkets uppgifter samt att offentliggöra resultaten af de studier och undersökningar, i hvilkas bedrifvande hans tjänsteåligganden till ej ringa del bestå.» Detta uttalande förutsätter emellertid, att chefen bör vara fackman d. v. s. genom sin föregående verksamhet fullt förtrogen med fångbehandling och med den nutida fångvårdens många olika kraf. Hans tjänst får då ej fattas

som en vanlig ämbetsmannauppgift, hvartill kompetens kan vinnas snart sagdt inom hvilket ämbetsverk som helst. Man må hoppas, att detta viktiga uttalande må vinna behörigt beaktande. — Ett annat principuttalande rör arbetsdriften. »Det ligger vikt uppå, att den som förestår arbetsdriften icke intager sådan ställning, att han kan, vid inspektioner och besök eller eljest, vid fångvårdens anstaller framhålla arbetsintresset på bekostnad af fångvårdens öfriga uppgifter. Fängelserna skulle, om allt för stort inflytande lämnades åt nämnda intressen, kunna neddragas till en art fabriker i strid med deras egentliga syfte, för hvilket stora ekonomiska uppoffringar gjorts och alltjämt göras från samhällets sida.» Härmed har kommittén i viss mån intagit en annan ståndpunkt än fångvårdsstyrelsen till frågan om arbetsdriften. Men kommittén synes ej hafva låtit denna uppfattning bli den grundläggande för sitt kommande förslag rörande fängelserna. Derom mera framdeles. — Vidkommande aflöningsförmåner m. m. har kommittén följt de grunder, som antagits för reglerandet af lönerna vid statskontoret m. fl. centrala ämbetsverk. Generaldirektören skulle sålunda aflönas med 11000 kronor, byråcheferna med 8100 kronor, sekreterarne med 5800 o. s. v. Arbetstiden å tjänsterummet skulle utgöra minst 6 timmar hvarje söckendag. Förutom chefen skulle styrelsens ämbets- och tjänstemän uppgå till 10, hvartill komma amanuenser, biträdande arkitekt och läkare samt 3 vaktmästare. Aflöningssumman slutar med 91,800 kronor.

Framställningen rörande fångvårdsstaten inledes med en kort skildring af fängelseväsendets uppkomst och utveckling. De flesta cellfängelserna uppfördes under 1850-talet. Den centralisering, som afsetts med tillsättandet af fångvårdsstyrelsen, ernåddes ej, i det att de nya läns- och kronocellfängelserna fortfarande kommo att i viktiga hänseenden lyda under länsstyrelserna. Den dualism, som härmed åstadkoms, har alltsedan fortbestått och varit till hinder i flera afseenden. För under fångvårdsstyrelsen lydande straff- och

arbetsfängelser utfärdades reglementen 1835 och 1860, för länsfängelserna 1846 och 1867. Predikanternas instruktion är den äldsta eller från 1846. — I straff- och arbetsfängelserna aftjänades länge straffet i gemensamhet. Stora fångskaror voro samlade i gemensamma rum. Detta förhållande såväl som tillväxten i fångantalet — 1835: 2899, 1845: 4162, 1855: 4085 — nödvändiggjorde en stark och talrik bevakning. Den inre bevakningen d. v. s. inom fängelseområdet, utgjordes af fångvårdens egen betjäning, den yttre af militärkommenderingar. Så fanns t. ex. 1846 vid Långholmen en militärstyrka om 3 officerare, 3 underofficerare, 12 korporaler, 128 soldater och 1 spel. Äfven den inre bevakningen utgjordes i regel af f. d. militärer. Straff- och arbetsinrättningarne, som i flera fall voro förlagda till gamla slottsbyggnader, voro sålunda alltigenom ordnade på militäriskt vis. Chefen på Långholmen t. ex. kallades kommandant och var på samma gång befälhafvare för militärbevakningen och föreståndare för fängelset. Under honom lydde en adjutant och en befälhafvare öfver inre bevakningen. Lifvet inom anstalten var för både funktionärer och fångar alltigenom ordnad efter militära mönster. Denna fångvårdens förbindelse med militärväsendet har alltjämt fortlevat, ehuru med vissa förändringar. Chefen vid de större fängelserna är undantagslöst militär och benämnes med sin militära titel, såsom major, kapten, löjtnant o. s. v. Bevakningen tages fortfarande i regel ur militären. Alla, utom präst, kamrerare, läkare och lärare, skola bära uniform. Emot denna militära ordning, som väl historiskt kan förklaras och som haft sitt fulla berättigande tillförne inom fångvården, hade man väntat ett principuttalande i kommittébetänkandet. På grund af den genomgripande förändring, som fångvården under tiden undergått, har den blifvit ett verksamhetsområde för sig, med nya kraf, som ej längre kunna fasthålla den tidigare förbindelsen med militärväsendet. Framförallt gäller detta med cellsystemets genomförande och dess kraf på individualisering.

Cellsystem och militärväsende äro därför sådana motsättningar, som ej kunna i längden förenas. Därför har det också varit en af hufvudfrågorna, där man omorganiserat inom fångvårdsväsendet, att aflägsna militärväsendet och ersätta detta med fackutbildade funktionärer. I själfva militärlandet Preussen har en dylik reform tagit sin början. Tiden är säkerligen inne att börja en liknande förändring hos oss.

För närvarande finnas 3 grupper af straffanstalter, dels uteslutande cellfängelser — dit höra läns- och kronocellfängelserna — dels fängelser för både enrums- och gemensamhets fångar, de sistnämnda i sofceller nattetid; dit höra centralfängelserna å Långholmen och i Malmö samt de nybyggda fängelserna å Hårlanda invid Göteborg och i Hernösand, dels anstalter för gemensamhetsfångar; dit höra tvångsarbetsanstalterna. Antalet disponibla dagceller uppgår till 2954, natceller till 1571. — Funktionärer vid centralanstalterna äro direktör, kamrerare, präst, bevakningsbefälhafvare, läkare och vid någon anstalt arbetsföreståndare samt mot slutet af 1860 talet tillkomna skolföreståndare och skollärare. För den nya arbetsdriftens skötande har nyligen upprättats en ny tjänstemannagrad: assistenter. Riksdagen 1907 beviljade aflöning till 4 assistenter.

Bevakningen utgöres af fanjunkare, underofficerare, vaktkonstaplar, vaktfruar och vaktkvinnor. — Vid länsfängelserna, som närmast lyda under länsstyrelserna, och vid kronohäktena, där tillsynen utöfvas af tillsyningsmän, som förordnats af länsstyrelserna, finnes anställd fängelseföreståndare, under benämning direktör eller bevakningsbefälhafvare samt präst och läkare. Bevakningen utgöres af vaktmästare, förste vaktkonstaplar, vaktkonstaplar och vaktkvinnor. Därjämte finnas i några fängelser yrkesledare för arbetsdriften. — År 1874 antogs den lönereglering, som i sina grunddrag ännu gäller för fångvårdsstaten. Partiella ändringar hafva visserligen företagits. Prissförhöjningen å lifsförnödenheter m. m. utgjorde det förnämsta skälet för 1874 års reglering. I sam-

band med denna reglering borttogs för vissa tjänstemän vid de centrala anstalterna rätten att åtnjuta andel i fängelsernas arbetsinkomst. År 1903 skedde motsvarande reduktion vid länsfängelserna. Lönen skulle sålunda utgå i kontanta, fixerade belopp. Därtill kommo bostad eller hyresersättning samt ved. Som exempel å lönebeloppen må anföras, att direktören vid centralfängelset å Långholmen erhöll 4000 kronor såsom begynnelseaflöning samt 2 ålderstillägg om 500 kronor hvartera efter 5 och 10 år. Pastorn dårsammastädes erhöll 1600 kronor vid centralfängelset samt 1000 kronor vid kronohäktat, sålunda 2600 kronor utan ålderstillägg. Kamreraren 2100 kronor med 2 ålderstillägg om 500 kronor tillhopa, sålunda 2600 kr. eller lika med pastorn. Bevakningsbefälhafvaren 2000 kronor med 500 kronors ålderstillägg.

Endast för kamreraren hafva lönerna förändrats sedan 1874. De fingo nämligen 1901 sina löner afsevärdt förhöjda, exempelvis å Långholmen från, ålderstilläggen medräknade, 2600 kr. till 3800 kronor d. v. s. med 1200 kronor. Prästerna, som förut voro ungefär jämnställda med kamrerarne, hafva visserligen erhållit ett ålderstillägg om 500 kronor, men ej kunnat nå upp till sin förra paritet med kamrerarne.

Som exempel på 1903 års reglering för länsfängelserna kan nämnas, att direktören vid länsfängelset i Stockholm har en lön om 3500 kr. med 2 ålderstillägg om tillhopa 1000 kronor. — Beträffande bevakningspersonalen, som länge åtnjöt ganska anspråkslösa aflöningsvilkor, reglerades dessa senast 1907. Fanjunkaren erhåller nu 1400 kronor med 2 ålderstillägg om 100 kronor hvartera. Vaktkonstapel 1100 kronor och 2 ålderstillägg om 100 kr. hvartera. Därtill kommer 100 kr. i beklädnadsersättning. För samtliga befattningshafvande tilkomma bostad eller hyresersättning och ved.

Såsom en hufvudfråga vid en omorganisering måste anses frågan om fängelsernes storlek, antal och användning. Kommittén anser, att medelstora fängelser äro bäst. Medel-

stora skulle de fängelser vara, enligt kommittén, hvilka gifva plats för mellan 200 och 300 fångar. Därmed anses en individuell behandling af fångarne genomförbar. Mot smärre fängelser anmärkes deras allt för stora kostnad i förhållande till fångantalet, mot större den försvårade individualbehandlingen. Bäst synes det kommittén ha varit, om tillräckligt många fängelser af medelstorlek kunnat uppföras. Denna utväg anser sig kommittén dock ej böra föreslå.

Vidare meddelas, att af nu förefintliga fängelser och tvångsarbetsanstalter 8 innehålla platser för 4—22 fångar, 13 för 24—54, 17 för 60—108 samt öfriga 6 fängelser och 3 tvångsarbetsanstalter för 112—500 fångar, hvarvid erinras, att en del celler måste disponeras för andra ändamål än fångförvaring. D. v. s. 38 anstalter äro så små, att ingen kan rymma mer än 108 fångar, endast 9 anstalter nå utöfver denna siffra. Inför denna mängd små fängelser har kommittén tydligen önskat kunna föreslå reducering och koncentrering. Så har man tänkt sig, att en förändring af lösdriřvarelagen skulle kunna medföra nedläggande af den kvinnliga tvångsarbetsanstalten i Landskrona. Likaledes, att i den mån cellfängelser ej skulle behövas som hufvudfängelser, de skulle kunna användas för rannsaknings-, bötes- och vissa korttidsfångar eller helt nedläggas.

Kommittén öfverensstämmer i sitt förslag med det af fångvårdsstyrelsen framlagda, med den afvikelse att äfven reservstraffängelserna skulle benämnas straffängelser.

Såsom centralfängelset skulle sålunda upplagas centralfängelset och det därmed förenade kronohäktet å Långholmen för 360 enrumsfångar samt för gemensamhetsfångar, vidare centralfängelserna å Härlanda och Härnösand. Det förra för 180 enrum- och 13 gemensamhetsfångar, det senare för resp. 122 och 13 fångar. Såsom straffängelser föreslås a) de nuvarande länsfängelserna i Stockholm (100 enrumsceller), Linköping (95), Jönköping (85), Växiö (82, i en framtid möjligen centralfängelset för kvinnor), Kalmar (93), Karlskrona (84), Kristiansstad (78), Vänersborg (83),

Mariestad (84), Örebro (78, i en framtid möjligen central-fängelse för män), Gäfle (78), b) de nuvarande länsfängelserna i Uppsala (59), Karlstad (70), Västerås (61) och Falun (60 celler), tillhoppa 15 fängelser med 1190 celler eller i medeltal 79 celler pr. fängelse. Såsom kronohäkten föreslås 6 nuvarande länsfängelser och 10 kronohäkten med tillhoppa 462 celler eller i medeltal 29 celler pr anstalt. Samtliga nuvarande tvångsarbetsanstalter föreslås kvarstå, för- enade med kronohäkten vid 2 anstalter. I öfvergångsstat föreslås nuvarande central- och länsfängelse i Malmö, som ju lära skola flyttas och därvid sammanföras till en anstalt, samt kronohäktet i Eskilstuna med 21 celler, som lär skola nedläggas. På förslagsstat skulle tills vidare bibehållas 4 kronohäkten med tillhoppa 25 celler. — Granskar man detta förslag, finner man först, att endast 5 små anstalter om tillhoppa 46 celler direkt föreslagits till indragning. Man bör nämligen bortse från fängelserna i Malmö, då ingen plan för det nya fängelset därstädes meddelats. Man skulle väntat sig af ett omorganiseringsförslag en längre gående reducering af småfängelser. Att en sådan ej kunnat ske, beror derpå, att man bibehållit allt för många små straff-fängelser. Här ligger kärnpunkten i en verklig omorgani- sering. I själfva fångvårdsstyrelsen har en gång varnats för småfängelser. År 1850 yttrade kansliledamoten Cederschiöld, »att de för Sverige välgörande verkningar, som man äger grundade förhoppningar att vänta såsom följd af den vik- tiga fängelsereformens genomförande, *icke främjas derige- nom att en stor mängd små fängelser efter cellsystemet upp- föras.*» Denna kloka mening vann tyvärr intet gehör. I nu framlagda förslag hade man väntat finna denna mening återupptagen. Att vilja behålla 15 straffängelser med ett medeltal af 79 celler hvar är att göra fångvården alldeles för dyr och oändamålsenlig. Sådana fängelser anser man sig i regel utomlands ej ha råd att bestå sig med, då de kräfva allt för stora förvaltningsomkostnader. Ett uppslag har kommittén gifvit, då den föreslagit att ställa fängelserna

å Långholmen under samma direktion d. v. s. ett fångantal om högst 360 enrums- och 100 gemensamhetsfångar. Anser man det möjligt att med detta stora fångantal ändock kunna tillgodose individualiseringen, borde detta lika väl kunna ske å de öfriga centralfängelserna. Emellertid finner man, att centralfängelset å Härlanda har plats för blott 180 + 13 fångar eller 267 mindre än Långholmen och Hernösandsfängelset för 122 + 13 eller 325 mindre. Man fattar ej orsakerna till dessa olikheter. Kommittén har dock hvad dessa 2 sist nämnda fängelser beträffar stått inför ett faktum, som den ej kunnat ändra. Dessa nyligen byggda fängelser hafva tilltagits i allt för liten skala. Men man kunde tänkt sig, att kommittén gifvit ett bestämdt principuttalande därom, att då nya fängelser skola uppföras, de ej må göras så små som de nämnda. Därmed hade en utgångspunkt varit gifven för att successivt kunna komma till att nedlägga små fängelser. Till ett dylikt uttalande hade nog anledning gifvits, dels om kommittén yttrat sig om hvad slags fångar, som borde förvaras i de olika anstalterna, längden af fångarnes strafftid för internering i olika fängelser m. m. och dels om hänsyn tagits till utländska erfarenheter. Framför allt borde den nyligen genomförda fängelsereformen i Norge beaktats. Landets stora utsträckning, dess fängelseväsens många historiska likheter med vårt borde gjort denna jämförelse näraliggande. Norge har nu 4 centralfängelser för fångar från och med 6 månader och längre, vidare krets-fängelser, ungefär motsvarande våra länsfängelser för fångar med en strafftid från 60 dagar till 6 månader samt hjälp- eller reservfängelser för kortare straff. Alla längre straff aftjänas sålunda i centralfängelser. Därigenom har en koncentration kunnat ske, som medfört, att en stor del smärre fängelser nedlagts. Reformen har medfört både ett nedbringande af fångvårdsomkostnaderna och en större ändamålsenlighet i fångvården. Statistiken visar, att äfven om tvänne centralfängelser efter Härlandatyp komma att byggas hos oss, någon nämnvärd reducering af småfängelser

ej är tänkbar. Under 1907 och 1908 hafva endast 16 anstalter haft ett fångantal, som ej varit större än cellantalet, 28 anstalter ha tidtals måst hysa flera fångar än det funnits celler. Detta har varit fallet äfen med de nybyggda centralfängelserna. Härlandafängelset t. ex. 44 fångar flera än celler. Därmed är ju cellsystemet faktisk upphäft. — Innan de nya fängelserna byggdes, borde en uträkning af fångantalet för exempelvis de sista 20 åren företagits i syfte att utröna, hvar ett nytt centralfängelse behöfdes. I den trakten borde sedan uppförts ett centralfängelse efter den panoptiska typen för ej under 350 à 400 fångar. Kostnaden hade ej behöft bli afskräckande. Två dylika fängelser skulle säkerligen kostat mindre än fyra efter Härlandatyp. Härmed hade en början varit gjord till en både billigare och mera ändamålsenlig omorganisering än som nu blir möjlig. Hvad som gör små fängelser så dyrbara är de dryga förvaltningskostnaderna. Med de många små anstalterne har kommittén ej heller förmått undgå denna svårighet. Enligt förslaget skall det komma att erfordras 1 bevakningsfunktionär för 6 à 7 fångar. Detta är ovanligt mycket. I Tyskland räknar man en man för 15 à 20 fångar, en man för 10 fångar anses normalt. Det stora antalet bevakning hos oss beror också på det i de nya centralfängelserna följda byggnadsättet, som nödvändigt fordrar mycken bevakning. För Härlandafängelset t. ex. med dess 193 fångar föreslås en bevakningsstyrka om 34 man eller 5 à 6 fångar pr man. Det oaktadt måste denna personal anses som det minsta möjliga på grund af fängelsetypen. — En alldeles ny fråga, som af kommittén upptagits är den om fängelsetjänstemännens kompetens. Hittills har det endast ifråga om präster och läkare, som ju måste äga akademisk utbildning, varit tal om särskild kompetens. Praxis har emellertid varit, att militärer företrädesvis utsetts till tjänstemän. Detta har ej blott historisk anledning utan är äfven beroende på rådande uppfattning, »att för de platser inom fångvårdsstaten, hvilka kräfva verklig förmåga att föra befäl, den utbildning arméen

gifvar sina officerare, tydligtvis är en oöfverträfflig förskola» (Wieselgren). Därmed är ju i förgrunden ställd en annan synpunkt än den direkt fångvårdsmässiga. Undantagglöst hafva också direktörerna vid de större anstalterna varit militärer. Vid de mindre fängelserna hafva under de sednare åren några fängelselärare med akademisk utbildning anställts som direktörer. Hela denna utveckling är motsatt den i utlandet alltmera framträdande. Där anser man nämligen, att den högre utbildningen bör tagas i bruk särdeles vid de större anstalterna. I Danmark är det vanligen jurister, i Norge jurister, präster eller andra, som befordras till direktörer vid de större fängelserna. I själfva Preussen, där militärrekryteringen länge funnits, har man börjat frångå den samma vid de största anstalterna. Likaså i andra länder. — Denna utveckling beror på den allt klarare insikten om att de som skola öfvervaka, att ett ådömdt straff verkligen når sitt syfte hos förbrytaren, böra äga minst lika stor bildning och omdömesförmåga som den som ådömer straffet. — Kommittén har ansett nödigt föreslå kompetenskraf. Men dessa kraf hafva hållits allt för låga. Det heter nämligen: »Då den högre teoretiska utbildningen främjas af staten med stora ekonomiska uppoffringar och äfven ådrager den däraf delaktige tyngande kostnader, lärere böra tillses, att kompetensfordringar *ej ställas högre, än sysslans vikt och betydelse kräfva*» (Kursiv. af mig). Kommitténs kraf uttryckes sålunda: »Då kommittén med denna uppfattning utarbetat sitt aflöningsförslag för fångvårdsstaten, har för åtnjutande af däri upplagna förmåner, forutsatts såsom villkor, att direktör, kamrerare och assistent, som utnämnas till dylik befattning, skola hafva aflagt godkänd afgangsexamen från högre allmänt läroverk, krigsskola eller tekniskt läroverk eller annan därmed jämförlig examen.» D. v. s. att studentereexamen kan vara tillräcklig för att vinna anställning som fångvårdstjänsteman. Skall detta kraf beleeckna sysslans vikt och betydelse, torde fångvårdens betydelse få anses som ganska underordnad.

Den praxis, som följes i Norge, synes mig visa åt det rätta hållet. Vid de centrala anstalterna äro akademiskt utbildade män direktörer: 2 äro jurister, 1 är läkare och 1 är präst. Vid de smärre fängelserne har man ingen särskild direktör, utan skötes denna syssla af annan befattningshavande, ej sällan af vederbörande stads polismästare. Denna utväg borde ej kunna anses olämplig också i Sverige: Vid de centrala anstalterna sålunda akademiskt bildade personer, vid de minsta fängelserna ingen annan direktör än den tillsyningsman, som redan finnes. Därmed vore också en början gjord till att aflägsna militärväsendet ur vår fångvård.

Detta önskemål beror ingalunda på någon undervärdering af militärutbildningen utan på det enkla faktum, att fångvårdens och militärväsendets kraf alltmera så aflägsnat sig från hvarandra, att de hvardera kräfva sin speciella förutbildning. Så är ju också förhållandet med andra områden, där militär förr användes. — Kommittén yttrar beträffande aflöningsprincipen, att »vid bedömandet af de lönesatser, som böra bestämmas för tjänstemännen vid fångvårdsanstalterna, måste afgörande hänsyn tagas till kompetensfordringarne». Denna grundsats kan svårligen hafva följts, då pastorerna vid de centrala anstalterna, hvilka präster ej med sin syssla få förena någon annan, föreslagits till lägre lön än både direktörer och kamrerare. Fångvårdsstyrelsen ställer dem i fjärde rummet, sålunda efter äfven assistenterna. Läkarne hafva ju alltid sin tjänst som bisyssla, hvadan de ej stå i samma ställning som prästerna. Detta strider mot utländska förhållanden, som regelbundet ställa prästerna i alla afseenden, också ifråga om löner, närmast direktörerna. Sannolikt beror detta förslag ifråga om prästerna på förut berörda framhållande af arbetsdriftens stora vikt, då ju prästerna helt naturligt böra ställas efter de andra tjänstemännen. — Beträffande rekrytering och utbildning af fångvårdstjänstemän heter det: »För utbildande af tjänstemän, som skola användas å direktörs- kamrerare- och assistent-

befattningar, är tydligen angeläget, att tillfälle beredes aspiranter å dylika befattningar att genom förberedande tjänstgöring i fångvårdsstyrelsens kameralbyrå inhämta kännedom om fångvårdsförvaltningen, särskildt i hvad rörer räkenskapers förande och dylikt.» Huru viktig denna byråutbildning än må vara, väcker det undran, när den göres till ett och allt i utbildningsväg för en fångvårdsman. Det talas ej alls om att aspiranter behöfva lära känna fångbehandling och dyl.

Sättes kännedomen i räkenskapsföring främst, undrar man, huru en så utbildad fångvårdsman skall bete sig inför de många skiftningar, som möta honom inom en nutida fångpersonal. Detta kraf visar tydligt nog, hvad man anser vara fångvårdens uppgift. Det samma framgår äfven, när fråga blir om fängelselärarena. Hitintills hafva dessa i regel varit akademiskt bildade män. Kommittén föreslår, att folkskollärare utses. Därmed skulle också afklippas nu rådande möjlighet att fängelselärare blir direktör, då ju skollärare vanligtvis ej äro studenter. Såmedelst skulle den på direkt fängelseljänstgöring baserade kompetens, som dessa direktörer besitta, uteslängas från befordran. Fångvårdsstyrelsens kameralbyrå skulle blifva förskolan för fängelseljänstemän. En jämförelse med utländska förhållanden vore särdeles intresant. Den skulle visa en helt annan uppfattning. I Belgien t. ex. kan ingen funktionär — bevakning som tjänstemän — vinna befordran, med mindre han genomgått en praktisk och en teoretisk förberedelse, som afslutas med examen. I England, Tyskland m. fl. länder fordras motsvarande prestanda. Finland har skola för bevakningen för att ej tala om Japan, som har särskild akademisk fackutbildning för fångvårdsmän. — Att kommittén ej uttalat sig för dylik förutbildning, är egendomligt, då dess båda sakkunniga medlemmar varit med, då detta önskemål framfördes från både bevakning och tjänstemän. — I stället för nuvarande bevakningsbefälhafvare skulle insättas assistenter, som skulle ägna sig åt den ekonomiska förvaltningen, räk-

skapsföringen och i öfrigt vara direktören behjälpliga vid fängelsens skötsel. — Föreståndarne för kronohäkterna skulle rekryteras ur bevakningspersonalen. Dessa befattningar kunde alldeles indragas, såsom förut framhållits. Kommittén föreslår, att direktör, kamrerare, pastor, assistent, skollärare och skollärarinna må åtnjuta en månads semester årligen. Denna förmån är ny. — En viktig afdelning i belänkandet är förslaget om förenklingar i arbetssätt m. m. vid fångvårdsanstalterna. Särskildt gäller detta de många uppgifter, som skola insändas till olika myndigheter. En förenkling är synnerligen behöflig. Den skulle säkerligen medföra, att framför allt direktörerna vid länsfängelserna kunde få mera tid att ägna åt fångarne. Som det nu är, äro dessa tjänstemän nödsakade att vara skrifvare och räkenskapsförare. Då de därjämte äro de enda egentliga tjänstemännen vid dessa fängelser, inses lätt, huru föga individualiseringen skall kunna upprätthållas. — Vidare föreslås en mere tidsenlig fångtransport. »Enligt hvad nu tillämpas måste en person, som skall rannsakas för brott inom annat län än det där han häktats, först inforslas till fängelse i länet, där häktningen skett för att därefter öfverflyttas till fängelse i rannsakningsorten.» Om en i Sölvesborg häktad person skall inställas i Kristianstad för rannsaking angående därstädes begånget brott, forslas han först den 31 km. långa vägen till kronohäktet i Karlshamn, hvarest han för kvarsitta en dag. Därpå sändes han till länsfängelset i Karlskrona, där han afbidar den allenast en gång i veckan afgående ordinarie fångtransporten. Med denna forslas han öfver Växiö, Alvesta och Hesselholm till bestämmelseorten. Då väglängden mellan Karlshamn och Karlskrona utgöra 70 km., mellan Karlskrona og Alvesta 132 km. samt mellan Alvesta och Kristianstad 129 km. blir hela vägen, som fången forslas, 362 km. Om fången afsändts direkt till Kristianstad, hade väglängden endast utgjort 31 km. och resan kunnat göras på något öfver en timma.» Exemplet behöfver ingen förklaring. — I fråga om lönestaterna har kommittén föreslagit 5 lönegrupper: för direk-

tören vid Långholmen och Svartsjö 5000 kronor, vid Härlanda och Härnösand 4500 kronor, vid 3 tvångsarbetsanstalter samt 15 straffängelser 4000 kronor, alla med 2 ålderstillägg om 500 kronor hvarltera efter 5 och 10 år.—Vid 9 Kronohäkten 2600 kronor, vid 7 Kronohäkten 2100 kronor samt 2 ålderstillägg om tillhopa 400 kronor. — Kamrerare skulle finnas å Långholmen, Svartsjö, Karlskrona och Norrköping med 4000 kronors lön för de 2 förstnämnde, 3500 kronor för de båda andra, samtliga med 2 ålderstillägg om 500 kronor hvardera. För prästerna vid de centrala anstalterna hafva föreslagits 3 lönegrupper: vid Långholmen 4000 kronor, vid Svartsjö och Karlskrona samt för biträdande pastor vid Långholmen 3500 kronor, vid Härlanda, Härnösand och Norrköping 3250 kronor samt för alla ett ålderstillägg om 500 kronor efter 5 år. Vid 10 straffängelser och 1 tvångsarbetsanstalt 1500 kronor, vid 7 straffängelser 1200 kronor. Vid de 16 kronohäktena är ingen lönesumma angifven, då präster därstädes ej skola anställas å ordinarie stat. — För Assistenterna 3 lönegrupper: 3000 kronor vid Långholmen och Svartsjö, 2600 kronor vid Härlanda och Härnösand, 2100 kronor vid 14 anstalter samt 2 ålderstillägg om 400 kronor hvarltera. För de 4 skolläroarne föreslås 2100 kronor med 2 ålderstillägg om 200 kronor hvarltera. Tjänstemännens lönesumma skulle upgå till 248250 kronor. För bevakningen beräknas 589900 kronor. Lön till en öfverkonstapel, hvilken benämning skulle ersätta fanjunkare och vaktmästare, 1500 kronor, till förste vaktkonstapel 1300 kronor, vaktkonstapel 1100 kronor, vaktfru 950 kronor, vaktkvinna 800 kronor och kokerska 500 kronor. Det föreslås 14 öfverkonstaplar, 51 förste vaktkonstaplar, 409 vaktkonstaplar, 6 vaktfruar, 50 vaktkvinnor och 14 kokerskor, tillhopa 544 personer i bevakningen. Vissa andra utgifter medtagna, såsom till läkare m. m., slutar summan på 964650 kronor. Den ökning i utgifter, som nu framlagda förslag skulle medföra, jämfördt med gällande stat, uppgår till blott 19,948 kronor 52 öre, saalunda en ringa förhöjning.

Kommittén har haft ett drygt arbete att utföra. Allt vittnar om att den sökt kunna tillgodose det behöfliga sparsamhetsinträset. Vid läsningen af förslaget gör sig dock den önskan förnimbar, att den välbehöfliga löneförhöjningen måste kunna genomföras, oberoende af omorganiseringen. Denna sista fråga borde hos oss som annorstädes öfverlämnats till en fackmannakommitté. Förut här framhållna önskemål, som avvika från förslaget, torde i sin mån hafva motiverat detta uttalande. Den svenska fångvårdens historia har för en omorganisation viktiga lärdomar att erbjuda. Så ifråga om arbetsdriften. Om ett föregående svenskt försök att lägga sysselsättningen som den ledande fångvårdsgrundsatsen yttrar generaldirektör Wieselgren i sitt arbete »Sveriges fängelser och fångvård«, sid 368: »Det var väl tydligt, att arbetsflit borde fördelaktigare påverka fångarne än sysslolöshet, men arbetsfliten ensam kunde dock så litet försäkra om deras afsedda korrektion, att man tvärt om i olika länder redan nu gjort den erfarenheten, att just sådana korrektionsinrättningar, hvilka genom arbetets produktivitet blifvet mest lönande, visat sig vara till moraliteten de sämsta och framvisade de jämförelsevis flesta recidivisterna, däraf man ock naturligt nog drog den slutsatsen, att fångarnes förbättring, korrektionssystemets stora ändamål, så litet ginge i bredd med den industriella rörelsen inom fängelserna, att förhållandet snarare vore omvändt.« Å sid 376: »Det var omöjligt att längre förneka ett allbekant förhållande: tron på *sysselsättningen* såsom den stora korrektionshemligheten hade fullkomligen tillintetgjorts, det nya systemet hade byggts på ett misstag.« Dessa fångvårdschefens ord torde böra bringas i erinring inför det nu framlagda förslaget, som ju bygger på samma princip om sysselsättningens stora betydelse. — En annan tanke förtjänar nog och att ur samma bok framdragas. »Ett ganska talande bevis på huru högt Löwenhielm (dåvarande fångvårdschef) satte cellsystemets uppgift finner man i hans förslag rörande penitentiäranstallernas ämbets- och tjänstemän. Styrelsen af

en sådan inrättning säger han, hvilat hufvudsakligen på tvänne personer, nemlig chefen, som bevakar det hela, och den som egentligen har sig fångens moraliska bättring anförtrödd. Den prästliga befattningen borde lönas lika med ett pastorat af andra klassen och berättiga innehafvaren att efter t. ex. 15 års tjänst erhålla ett första klassens pastorat.«

Huru än önskemålen må divergera, mölas de förvisso hos alla i den förhoppningen, att frågan må vinna en sådan lösning, att den länder till den svenska fångvårdens båtad samt gifver alla dess funktionärer en sådan social och ekonomisk ställning, att de med glädje fullgöra sin för samhället ej oviktiga tjänst.

Aug. Wirén.